

A múlt és a jelen kútja

Kicsi és nagy

Az „elvtárshölgy” (az úrhölgy mutánsa) hűvösen: „Hát maga aztán elég kicsinyes.” Rendszerkritikai felhangú kifakadásomat – ennek vagy harminc éve már – az váltotta ki, hogy kisebbik gyermekünket nem vették fel óvodába, s emiatt feleségemmel – egymást váltva – fizetés nélküli szabadságra kényszerültünk. Pedig megszokhattuk volna: pár évvel korábban a nagyobbik gyermekünkkel hasonlóan jártunk, míg számos szülő egyetlen gyermeke (csupa „jól fekvő” családból) simán bejutott. Nekünk mindkétszer helyhiányra hivatkoztak. A telefonkérelmünk elbírálásakor meg (húsz év során többször is!) vonalhiányra.

Természetesen a hölgynek – férjének köszönhetően – soha nem kellett szenvednie a hiány (az ő megfogalmazásában: „objektív körülmények”) egyenlőtlen elosztásától.

Pedig a világ ilyen apróságokból épül fel. Aztán a kis csalódások szép lassan kezdik a nagy építményt, melyen parányi repedések futnak végig, egyre tágulva s mindent behálózva, végül összerogyasztják a piramist. Robaj nélkül. Hát ennyit a kicsiny(es)ségek erejéről.

Homály délben

Hamvas-olvasás közben váratlan bekezdés.

„Megvilágosodás, amikor valaki önmagát tökéletesen átvilágította, és ezt a maradéktalan átvilágítást mással közli, és mástól is kívánja.

Nem igazságot vár, hanem igaz életet.

Nem azt, hogy igazat mondjon, hanem hogy igaz legyen.”

A senki által fel nem kért, időtlen mandátumú átvilágító bíró, Hamvas Béla a hatvanas évek elejére – irattárakhoz való hozzáférés nélkül – elvégezte a munkáját. A hagyományt újraértelmezte. Nem az ügynököket, hanem a rendszert világította át, s némileg belereflektorozott a jövőbe is. Ma, az átvilágítási hullámlovasok korában így sokaknak – archívumok közreműködésével is – csak ennyi maradt: elhomályosodás délben.

A mese születése

Telefonbeszélgetés 1983-ban. A felhívott fél – a számonkéréstől és a szorongástól – elvékonyodó hangon: „Biztosíthatom Aczél elvtársat, hogy a dolog korántsem volt szándékos, valószínűleg félreértettem a helyzetet.”

A valamikor felhívott fél emlékezése 1990-ben, szűk társaságban: „Megmondtam neki, Aczél elvtárs kérem, velem ne kiabáljon, mert a helyzet ezt nem indokolja.”

Emlékezés 1995-ben, nyilvánosság előtt: „Telefonon felhívott Aczél, s rögtön magas hangon kezdte, mire én higgadtan csak annyit mondtam: nézze, nincs abban a helyzetben, hogy ilyen hangot üssön meg velem. Erre nagyon meglepődött.”

Hát még az, aki hallotta az első két változatot is.

HÉV-vel

A zsúfolt szentendrei HÉV-en, Budapest felé, a bágyadt vasárnapi alkonyatban váratlanul megszólalt a férfi:

– Ki ez az Antall? Meg a Göncz? Ki hallott róluk? Hol voltak Kádár alatt?

A hang kihívóan harsány volt, a természetes, sörökkel felfűtött figurához hasonló, fürkész tekintetű alakokat az előző évtizedek során főhivatalok portáin vagy főemberek sofőrjeként láthattam. A kérdést a környezetéhez intézte, élvezve a fogadtatást.

Mert hallgatott a közelében ülő huszonéves pár, sőt, összedermedt, maga elé meredt a nyugdíjas, szintúgy a középkorú „okostojás”, meg az egész kocsis. Elvégre vagy egy éve demokrácia van, bárkinek joga van dumálni. Ezért harcoltunk. Ki? Hát mi. Mindenki.

Egyhangúlag erről szólt a csend többsége. A többség csendje. Akinek meg más a véleménye, jobb, ha a helyén marad. Mert még jól helybenhagyják.

Arccal a jövőnek

Telefon a külföldi kézbe került vállalat titkárságára. Udvarias női hang, s csodák csodája, még be is kapcsolnak.

A kellemes bariton tegezésre vált. Hiszen ez az ember – az az ember, akitől alig húsz éve többünk léte függött. Segítőképzés: más céget ajánl, annak talán könyvtármogatásra is jut pénze, mert az övék „tulajdonképpen megint eladás előtt áll”.

Tulajdonképpen min is csodálkozol, elvégre... Elvégre ez a szó rejti a lényegét: tulajdon-képpen...

A természet legyőzése

Jól szervezett közösségek fontos személyiségei felfokozott állapotban nyilatkoznak bele a kép(em)be, hogy életerős ifjak meg fogják dönteni mondjuk az óramutató járásával ellenkező irányba történő fejen forgás közben fűtyölés Guinness-rekordját (három teljes nap – mínusz illemhelyi forgásszünet). Ugyanebben a hírblokkban mutatnak hegyi folyótól elsodort falut, elárasztott vidéket, ahol egész életüket kemény munkában eltöltő idős emberek könnyekkel küszködve nem tudják, mikor lesz ismét fedél a fejük felett. Mert minden ellenkező jelszónak fittyet hányva, megint a természet győzött. Persze, izmos karok, leleményes elemék rekordidő alatt akár fel is építhetnék a házakat. Ha legyőznék a feltűnni vágyó természetüket.

Illemtan

„Mondd, mennyit keresel?” Régi ismerősömről meredek: az „újkapitalizmusban” ilyet állítólag nem illik kérdezni, ráadásul kívülről fújom munkáltatóm, a külföldi tulajdonos záradékát a szerződés végén, mely szerint az ebben foglaltakat harmadik félnek nem mondhatom el. A több évtizede ismert kérdező vajon harmadik félnek számít-e? Nincs időm eldönteni, mert már ki is fakad: „Hát nem ezt vártam tőled! Egy barát előtt titkolózni!” És hogy megszegyenítsen, mondja a fizetését. Pironkodom.

Fél év múlva találkozunk: „Kint voltam a gyereknél, tudod, külföldön dolgozik. Kérdezem, mennyit keres a felesége. Matat a konyhában, néz ide, néz oda, aztán

azt mondja: »hát, nem is tudom...« és rakosgatja a kávéscsészét, a kitöltőt. Nem is erőltettem. Szóval, bocsánat a múltkoriért.”

Haza-beszéd

Valamikor Balzac, a már életében népszerű hosszan méltatta kortársa, az életében alig ismert Stendhal munkáját, *A pármái kolostort* (bár balzacian átíratta volna). Klasszikusok egymás közt.

Manapság a díjazott magyar író, bevallva, hogy egy sorát sem olvasta a külföldi kiadások révén hirtelen nemzetközi hírűvé lett kortársának, felszólítja, hogy amaz valljon a magyarságáról.

Vajon honnan a magabiztosság e megsemmisítő hazafisághoz?

LÁSZLÓFFY CSABA

A felidézés rögeszméje

Vagy csak esélye, esetlegessége. A hit, hogy a látvány romolhatatlan; vagy talán mégsem vész oly könnyen ködbe.

Kudarc, kiszolgáltatottság helyett megosztani az élményt. A fölfedezés örömét... A kiábrándulás fájalmát is? Miért ne.

Valahányszor a hozzád közelálló elhúzódnál látszanak tőled, felajzottsággal ragaszkodj eszelős rögeszméidhez. Amíg nem mondasz le egy-egy véletlen (hétköznap) történetről, nem fenyeget az önpusztítás veszélye. Még hogyha semmit sem vársz az élettől(!)... egyszerre csak különös érzés fog el – elég egy bátorító hang emléke, egy foszladozó háráskendőbe bugyolált öreg arcé, a gyertyák szentjánosbogár-fényével megvilágított temetődombé, vagy a kamra kövén kussoló kicsírázott burgonya, fonnyadt téli alma látványa... Honnan hát a dac?

Mások vallomását olvasod: egy korty ital után változik a látás, a hallás. A harmadik korty után már lehet, hogy legendában lépkedsz. Vagy valamelyik világváros tündöklően kivilágított könyvtártermébe képzeled magad.

Mész egy ismeretlen utcán, s miközben az önelégült, szponzorizált szellem a szokványos jövőről dong a füledben unottan, te hirtelen elégedetlen leszel minnennel. „Ki adja vissza rozsdamentes álmaimat? Azt, ami több mint a szellőzködő tollak üres pávalegyezője?”...

A személyiség otthontalansága.

Senki sem azonos azzal, aminek mutatja magát. Sötét háttér – mondjuk, egy üres színházterem sötét nézőtere előtt állva kiszolgáltatottnak érzed magad. Seholy megvillanó szempár. S ugyanaz a megnevezhetetlen, szorongató érzés a milleniumi földalattiban. Talán csak a világra nyíló, nagy terek fénye romolhatatlan.

És este, a felszín hullámain elnyelődve, az óceánmélyi világra emlékeztető estben, amikor a kigyúló villanylámpák alatt a távoli, ismeretlen tekintetek kutakodva

mintha az arcvonásiad mögé akarnának hatolni (holott mindegy ilyenkor: ripacsnak vagy professzornak néznek!) a moszatok, páfrányok selymes, zöldes csillogásában. Az emberi teremtmény csodás fortély! Ez a ködben lebegő szépség; a szerep és mögötte a kábulat: vágyak, valós indítékok, csalódások, kétségek.

Visszaálmodni a megtörtént, megsejtett vagy csupán elmulasztott – a hihetetlenül megajándékozó, a gátlásainkat feloldozó pillanatok. Az öröklétről le lehet mondani – erről nem.

Csak akarni kell.

Árokszéli vezeklés Karinthyval

Az árokszélen ki ül? Munkát kereső, munkában megfáradt szentlélek; vagy közönséges útonálló (divatos szóval: terrorista)?... Az enyhe szélben falusi szoknyák, alsószoknyák harangoznak, s észbontóan vad fűszerillat. Az Úr, az ezerarcú természet emberi formába gyúrt bennünket; a történelem aztán alakíttatott rajtunk. Ám deformálttá vajon mi tett?... A belénk lehelt lélek már rég nem borsmenta illatú, vagy borízű alma zamatú. Még a *csaláncsípésű* jelző is enyhe volna az évezredek során máig „sűrűsödött” emberi önzés, kíméletlenség, közöny, ne is mondjam: gonoszság érzékeltetésére. Van, aki netán az állhatatlanság bűnét még jellemzőbbnek érezvén, a fentiek elé helyezné. Innen már csak egy lépés a nyílt (örökös!) árulás; habár a változékony idő s a porlandó igazságok olykor, nem is ritkán, többek közt azt is viszonylagossá teszik.

A vének végső mulatsága lehet a reménykedés, még ha tépett, ronggyá nyítt is. Karinthy, még humorista létére is képes volt visszafojtani sok forrásból buzogó keserűségét, valahányszor felkiáltott, hogy: „Énnekem a sátán sem árt, / az én sorsom isten lehet csak”!... Naivság talán hinni, remélni, hogy az *ordító Valóságból* is „új Ádám tántorog eléd”? Hányan vezekeltek már a demagóg vagy a gyilkos szavaktól „dögledező”, kétes értékű Európában, mások helyett is – „emelt fővel”. Sokáig ezt tette volt Ő is. (Ma lenne százhusz éves; mármint *Karinthy!*... „Isten veled jószág, gyöngeség, elmúlás, isten veled isten...” [*Mindszenti litánia.*] Ma is ezt üzenné vajon?)

Mindazonáltal – nem csupán a DAC VÉGSŐ MAGASSÁGI FOKÁN, de a vezeklésre született hívők purgatóriumában is – a magasságos Úr (vagy csak tisztaságban trónoló képzeletünk?) időként elfordul tőlünk, hogy ne lássa képmását – melynek hasonlatosságára valamikor embert teremtett.